

B. BLANS EN S. LIJMBACH (RED.), *Heidegger en de wereld van het dier*, Assen: Van Gorcum, 1996, 77 pp., f 25,-.

In de Europese traditie zijn dieren er overwegend slecht vanaf gekomen als geestloze, brute wezens, in tegenstelling tot de als *animal rationale, imago Dei, res cogitans, Vernunftwesen* enzovoort bepaalde mens; wie meent dat het allemaal wel meevalt moet er bijvoorbeeld de Britse filosofe Mary Midgley maar eens op nalezen. De laatste decennia staat een herdenking van de exemplarische Ander van de mens die het vermaledijde dier is – van zijn subjectiviteit, rechten, waardigheid – centraal op filosofische (en andere) agenda's, ook naar aanleiding van wat we met dieren doen in bio-industrie en laboratoria. Deze bundel over Martin Heideggers visie op het dier past in deze trend. Heidegger gaf in de winter van 1929/1930 een inmiddels posthuum gepubliceerde reeks colleges over *Grundbegriffe der Metaphysik*, waarin hij beschreef hoe dieren, stenen en mensen zich tot de wereld verhouden: als respectievelijk *weltarm, weltlos en weltbildend*. Samen geven de zes bijdragen een goed idee van Heideggers visie op dieren en de plaats van die visie in zijn denken. Joseph Kockelmans en Veronica Vasterling verzorgden inleidende uiteenzettingen; Bert Blans en Wouter Oudemans diepen een en ander verder uit, waarbij eerstgenoemde tevens ingaat op Heideggers verhouding tot Rilke en de tweede Derrida's kritiek (in diens *De l'esprit*) op Heidegger aanstipt; Ben Vedder behandelt Heideggers verhouding tot en controverse met de late Max Scheler; Susanne Lijmbach gaat tenslotte in op Heideggers betekenis voor recente filosofische en ethische discussies over dieren.

In de bundel wordt nauwelijks belicht hoezeer de thematiek paste in de toenmalige Duitse

filosofie, die druk bezig was haar positie te bepalen tegenover wat gezien werd als een dreigende naturalistische 'nivellering' van de mens, onder meer, maar niet uitsluitend, van de kant van de biologie. Onderbelicht blijft, concreter, de rol van biologen als J. von Uexküll, voorloper van de ethologie, W. Köhler, pionier op het gebied van cognitie bij mensapen, of H. Driesch, invloedrijk vitalist. Wat eerstgenoemde betreft is dat temeer opmerkelijk daar Heidegger in zijn eigenzinnige terminologie verregaand door Von Uexküll beïnvloed is (vergelijk bijvoorbeeld medio p. 66). Anderzijds is het feit dat deze biologen niet in de bundel worden genoemd wel begrijpelijk - Heidegger verwees in zijn colleges immers nauwelijks naar anderen en hield zo, al dan niet opzettelijk, de eer aan zich. Een manier waarop men deze colleges kan lezen is als een discussie met Max Scheler (zie Vedders bijdrage) en Helmuth Plessner - beiden ook al nauwelijks genoemd - over de filosofische implicaties van genoemd biologisch onderzoek, met als kernbegrippen *Umwelt* en *Welt(offenheit)*.

Dat is een eerste kanttekening, en ik heb er nog een paar. Een punt dat wellicht samenhangt met het feit dat de bundel te weinig uitgaat van de toenmalige probleemconstellatie is het achterwege blijven van kritiek op - of expliciete verdediging van - Heideggers gedateerde, door levensfilosofie en biologisch vitalisme geïnspireerde visie op organisme en organen (waarbij hij uitgaat van een "vermogen van het organisme ... zichzelf te kunnen organiseren door zijn eigen vermogens en organen te scheppen" in Kockelmans parafrasering op p. 6). Dit is des te ernstiger daar deze visie constitutief is voor Heideggers argumentatie. Verder kent de bundel een duidelijke teneur, waar het gaat om de *Erschlossenheit* van mensen voor de werkelijkheid, deze laatste eenzijdig op te vatten als betekenisamenhang, als beleefde en betekende wereld, leefwereld, ten koste van haar materialiteit en *Widerstand* (Scheler) tegen ons streven; dit correspondeert met een sterke en eenzijdige nadruk op de rol van syntactische taal bij de analyse van menselijke - en, privaat, dierlijke - subjectiviteit (zie bijv. p. 10), en leidt tot een scherp (blijven) aanzetten van de tegenstelling tussen mens en dier.

Ook sluit de bundel te weinig aan bij actuele kwesties. Enerzijds wordt recent, filosofisch uiterst belangwekkend wetenschappelijk onderzoek naar cognitie bij dieren nergens ook maar genoemd. Ik denk hierbij aan onderzoek naar symboolhantering, zelfherkenning in spiegels en bewuste misleiding bij chimpansees - die in dit opzicht menselijker lijken of blijken dan velen ooit dachten, of nog steeds denken. Anderzijds wordt niet ingegaan op bepaalde ontwikkelingen in de *philosophy of mind* waarin analoge kwesties als rond 1930 in Duitsland aan de orde zijn. Heideggers kritiek op Schelers en Husserls kennistheorie kent bijvoorbeeld een interessante parallel in de kritiek van H.L. Dreyfuss of van gibsoniaans georiënteerde denkers op de naar hun smaak te 'egologische' en te weinig 'ecologische' intentionaliteitsconceptie van een John Searle - in dat opzicht lijken mensen veel dierlijker dan we dachten.

Niettemin is deze bundel opstellen over Heidegger en de wereld van het dier zeker verhelderend, en geschikt als secundaire literatuur bij de bestudering, bijvoorbeeld in werkcolleges, van Heideggers desbetreffende teksten - die door hemzelf niet volledig voor publicatie zijn bewerkt, en dan ook slordiger en veel minder *durchkomponiert* zijn dan men van hem gewend is.

Tilburg/Leiden

Raymond Corbey